Website:https://worldsiencepub.com/index.php/Imc Volume:5,Issue 02,September-2026

# ERKIN A'ZAM ASARLARIDA NOMLASH POETIKASI: RAMZIY ANTROPONIMLAR VA ULARNING TRAGIKOMIK FUNKSIYASI

**Abdullayev Farrux Erkinovich**
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti nodavlat ta'lim muassasasi Samarqand kampusi o'qituvchisi
abdullayevf1987@gmail.com
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23071413

Erkin A'zam nasrining muhim poetik xususiyatlaridan biri qahramonlarni nomlash orqali ularning xarakteri, ijtimoiy mavqei, ruhiy holati va muallifning ularga munosabatini ifodalashdir. Adib ayrim asarlarida an'anaviy ism-familiyadan ko'ra, obraz mohiyatini ochuvchi ramziy nom, laqab va funksional atamalardan unumli foydalanadi. Ayniqsa, "Shoirning to'yi" qissasidagi O'tashqalb, Mafkuraxonim, Ta'qibkor, Musofir muxlis, Oqsoqol shoir, Ajoyib domla, Zahmatkash adabiyotshunos, Jasur shoir, Tepakal kabi nomlash birliklari qahramonning individual qiyofasini berish bilan birga asarning kinoyaviy va tragikomik qatlamini ham kuchaytiradi.

Badiiy matnda nom oddiy identifikatsiya vositasi emas. U obrazning semantik markaziga aylanishi, muallif bahosini yashirin yoki ochiq shaklda ifodalashi mumkin. Erkin A'zam poetikasida aynan shunday nomlash modeli kuzatiladi. "Shoirning to'yi" qissasida qahramonlarning ko'pchiligi real ism bilan emas, ularning ijtimoiy funksiyasi, ruhiyati yoki tashqi belgisi bilan atalishi bejiz emas. Bu holat personajni individual shaxs darajasidan kengroq ijtimoiy tip darajasiga ko'taradi.

Qissadagi markaziy ramziy antroponimlardan biri — O'tashqalb**.** Nom tarkibidagi "o'tash" va "qalb" komponentlari jo'shqinlik, yonish, ichki harorat va isyonkor ruh semantikasini uyg'otadi. Shoir hayotda yo'q bo'lsa-da, asarning butun voqealari uning nomi atrofida kechadi. Shu jihatdan "O'tashqalb" shunchaki ism emas, balki chin ijodkorlik, vijdon va ma'naviy qarshilikni anglatuvchi poetik timsolga aylanadi. Qissa davomida shoirning hayoti va ijodini turli guruhlar o'zlariga mos ravishda qayta talqin qilishga urinadilar. Jasur shoirning "O'tashqalbni juvonmarg qilgan bir to'da riyokor" keyinchalik uning hayoti va ijodini o'zlariga moslashtirmoqchi bo'lganini ta'kidlashi nomning semantik yukini yanada kuchaytiradi.

Mafkuraxonim nomi esa qissaning eng ochiq allegorik nomlaridan biridir. "Mafkura" so'zi "xonim" komponenti bilan birikib, alohida shaxs bilan ideologik tizimni bir obrazda jamlaydi. Qahramon faqat mansabdor ayol sifatida emas, balki voqelikni rasmiy qoliplarga moslab talqin qiluvchi mafkuraviy ongning personifikatsiyasi sifatida namoyon bo'ladi. Uning qahramonlar, matnlar va hatto tarixiy xotira bilan munosabati aynan shu nomning semantikasiga mos. Mafkuraxonimning mansab va rasmiy muhitga kuchli bog'langan ruhiy holati asarda ochiq tasvirlanadi.

Nomlash poetikasining yana bir yorqin namunasi — Ta'qibkor**.** Bu nom individual ismni butunlay siqib chiqarib, qahramonning funksiyasini markazga qo'yadi. U kimligi bilan emas, nima qilishi bilan belgilanadi. Musofir muxlis Ta'qibkorni darhol taniydi, chunki uning hayotiy fojiasi aynan shu ta'qib mexanizmi bilan bog'liq. Ta'qibkor esa Musofirni tanimaydi: u uchun jabrlanuvchilar son-sanoqsiz, almashtiriladigan "unsurlar"dir. Shu sababli "Ta'qibkor" nomi shaxsdan ko'ra tizimning uzluksizligini anglatadi.

Musofir muxlis birikmasida esa ikki xil semantik qatlam tutashadi. "Musofir" — begonalashuv, yolg'izlik, makondan va jamiyatdan chetlashuvni; "muxlis" esa chin sadoqat va e'tiqodni bildiradi. Qahramonning jismonan majruh holda yubileyga kirishga urinishi, ichkaridagi soxta tantana bilan uning chin e'tiqodi o'rtasida keskin kontrast yuzaga keltiradi. Shu ma'noda nomning o'zi tragikomik funksiyaga ega: haqiqiy muxlis aynan "musofir", begona va chetda qolgan shaxsga aylangan.

Oqsoqol shoir nomlashida esa hurmat ifodalovchi "oqsoqol" komponenti kinoyaviy qayta semantizatsiyaga uchraydi. U tashqi jihatdan obro'li, katta avlod vakili, adabiy muhitning nufuzli kishisi. Biroq qissa davomida bu maqom uning ichki ikkilanishlari, qo'rquvi va o'tmish oldidagi vijdoniy mas'uliyati bilan to'qnashadi. U O'tashqalb haqida tantanali nutq so'zlaydi, ammo uning nutqi



© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

bilan tarixiy haqiqat o‘rtasida keskin tafovut yuzaga keladi. Auditoriyadan “Yolg‘on, kutganingiz yo‘q!” degan e’tiroz chiqishi aynan shu nom va maqomning kinoyaviy yemirilishini ko‘rsatadi.

Ajoyib domla ham nom va xarakter o‘rtasidagi kinoyaviy ziddiyat asosida yaratilgan. “Ajoyib” sifati odatda ijobiy baho bersa-da, qissada bu nom shaxsning moslashuvchanligi, maddohligi va zamon shamoliga qarab rang o‘zgartirish xususiyatlari bilan qarama-qarshi qo‘yiladi. Muallif uning har bir davrga tez moslasha olishini, siyosiy vaziyatga qarab o‘z pozitsiyasini o‘zgartirib turishini ta’kidlaydi. Shu tariqa ijobiy baholovchi nom salbiy kinoyaviy ma’no kasb etadi.

Zahmatkash adabiyotshunos nomi ham ikki qatlamli. Bir tomondan, “zahmatkash” so‘zi uning mehnatkashligini bildiradi. Ikkinchi tomondan, u yaratgan matnning yuqoridan kelgan talablar asosida tahrir qilinishi va mafkuraviy qolipga solinishi uning ilmiy mehnatini fojiaviy-komik holatga keltiradi. U o‘zi yozgan fikrlarning o‘zga talqinda yangrashini ko‘rib qoladi. Bu obraz orqali ilmiy faoliyatning tashqi buyurtma va rasmiy ideologiya ta’siridagi deformatsiyasi ochiladi.

Jasur shoir nomi esa semantik jihatdan o‘z funksiyasiga yaqin turadi. U marosimdagi yolg‘on va riyokorlikni ochiq aytishga jur’at topgan qahramonlardan biridir. Uning so‘zida O‘tashqalb fojiasini faqat ayrim shaxslar bilan cheklamaslik, balki butun muhit mas’uliyatini ko‘rish zarurligi ta’kidlanadi. Shu ma’noda “Jasur” nomi kinoyaviy emas, balki muallifning axloqiy tayanch nuqtalaridan birini belgilaydi.

Qissada Tepakal kabi tashqi belgi asosidagi laqablar ham mavjud. Bunday nomlash usuli personajni hajviylashtirish bilan birga uning individualligini soddalashtirib, ijtimoiy tipga yaqinlashtiradi. Muallif Tepakalning tashqi qiyofasi, mansabga yaqinligi va manfaatparast harakatlarini shu laqab bilan birlashtiradi. Natijada ism emas, belgi ustun keladi; bu esa obrazning grotesk tusini kuchaytiradi.

Erkin A’zamning “Otoyining tug‘ilgan yili” qissasida nomlash tizimi “Shoirning to‘yi”dagidek ochiq allegorik bo‘lmasa-da, qahramonlar xarakteri va ularning ijtimoiy funksiyasi nomlash orqali baribir poetik yuk kasb etadi. Asqar obrazi keskinlik, murosasizlik va o‘z fikrini himoya qilish bilan ajraladi. Mad’hiddin esa aksincha, moslashuvchan, muloyim va “silliq” xarakter sifatida ko‘rsatiladi. Shu qarama-qarshilik qahramonlarni nomlashdan ko‘ra ularning ismiga yuklangan xarakter semantikasi orqali yuzaga chiqadi. Asqar va Mad’hiddin o‘rtasidagi ziddiyat qissaning kinoyaviy strukturasi uchun muhimdir.

Shunday qilib, Erkin A’zam nasrida nomlash poetikasi bir necha funksiyani bajaradi: personajni individuallashtiradi, uni ijtimoiy tipga aylantiradi, muallifning yashirin bahosini bildiradi, kinoya va groteskni kuchaytiradi hamda tragikomik konfliktni semantik jihatdan zichlashtiradi. Ayniqsa, “Shoirning to‘yi”dagi nomlar ko‘pincha ism → belgi → ijtimoiy funksiya → ramziy model tarzida rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, Erkin A’zam ijodida ramziy antroponimlar oddiy nom emas, balki badiiy fikrni tashkil etuvchi poetik birliklardir. O‘tashqalb chin ijodkor ruhini, Mafkuraxonim mafkuraviy nazoratni, Ta’qibkor zo‘ravon tizimni, Musofir muxlis tarixiy xotiraning chetga surilgan chin vakilini, Oqsoqol shoir esa tashqi obro‘ va ichki vijdon ziddiyatini ifodalaydi. Shu bois nomlash hodisasi Erkin A’zam nasrining kinoyaviy va tragikomik poetikasini ochishda alohida tadqiqot obyekti sifatida muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A’zam E. Shoirning to‘yi: qissa. – Ziyouz elektron kutubxonasi. Asar “Kechagi kundan rivoyat” tarzida berilgan. Erkin A‘zam. Shoirning to‘yi
2. Erkin A’zam badiiy olami: ilmiy-adabiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2014.
3. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Sharq, 2007.
4. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent, 2016.
5. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. – Toshkent: Sharq, 2007.
6. Shofiyev O.B. Erkin A’zam nasri badiiyati: kinoya va obraz: filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi.



© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

7. Mo‘minova T.S. Hozirgi o‘zbek qissalarida badiiy nutq va uslub poetikasi (Erkin A’zam va Xurshid Do‘stmuhammad qissalari misolida): PhD dissertatsiyasi.
8. Toshxo‘jayeva Sh.G‘. Erkin A’zam asarlari lingvopoetikasi: filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi.



© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.